

ЛАПКА Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії
та філософії права Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;
КРИВЕНКО Валерія Вадимівна,
ад'юнкт кафедри теорії, історії
та філософії права Національної
академії внутрішніх справ

ПРЕВЕНТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України, активізації інформаційно-психологічних операцій та цифровізації суспільних процесів проблема формування громадянської ідентичності набуває особливої актуальності. Громадянська ідентичність виступає не лише соціально-психологічним феноменом, а й важливим чинником забезпечення національної безпеки, соціальної згуртованості та стійкості суспільства до зовнішніх і внутрішніх загроз. У цьому контексті особливого значення набуває превентивна комунікація як інструмент випереджувального впливу на суспільну свідомість, що сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, довіри до державних інституцій та консолідації громадян.

Громадянська ідентичність у наукових джерелах зазвичай розглядається як складне багаторівневе системне утворення, що є результатом самокатегоризації, осмислення (надання сенсу-цінності) своєї приналежності до спільноти громадян і держави (як громадянина) та суб'єктивного ставлення (емотивного та конативного) особи до свого членства [1, с. 246]. Вона відображає не тільки усвідомлення належності до певної спільноти, але й передбачає прийняття особою її цінностей та готовність до активної участі у суспільному житті. Громадянська ідентичність, як зазначає І. Петровська, виконує інтеграційну, регулятивну та захисну функції [1, с. 254], забезпечуючи соціальну згуртованість.

Водночас її формування відбувається у процесі конструювання соціальної реальності, який значною мірою залежить від інформаційно-комунікативного середовища. Маючи багаторівневий характер ідентичність включає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти, що формуються під впливом соціальних взаємодій і системи цінностей [2, с. 62; 3, с. 44-45]. Важливу роль у цьому процесі відіграє комунікація як базовий механізм соціалізації особистості. Саме через комунікативну взаємодію відбувається передача соціальних норм, цінностей і моделей поведінки, формується уявлення про державу та суспільство. Однак, наявність комунікативних бар'єрів суттєво ускладнює процес громадянської

самоідентифікації, оскільки перешкоджає передачі соціально значущих смислів та цінностей.

Превентивна комунікація трактується як проактивна форма взаємодії, орієнтована на попередження потенційних конфліктів, роз'яснення рішень влади та забезпечення зворотного зв'язку. На відміну від реактивної (кризової) комунікації, вона виконує функції запобігання, регулювання, інтеграції та просвітництва [4, с. 153–155]. У контексті державно-громадянської комунікації вона реалізує атрибутивно-системні властивості: двосторонність, прозорість і контроль за правами громадян, сприяючи демократизації публічного управління [5, с. 40–41]. У цьому контексті превентивна комунікація постає як особливий вид комунікативної діяльності, спрямований на попередження деструктивних інформаційних впливів і формування позитивних соціальних установок. Її сутність полягає у випереджувальному інформуванні, створенні умов для формування довіри, трансляції суспільно значущих цінностей та забезпеченні інформаційної безпеки. Відповідно до Стратегії інформаційної безпеки України державна комунікаційна політика має бути спрямована на протидію дезінформації, зміцнення довіри до державних інституцій та забезпечення соціальної згуртованості [6].

Особливої актуальності превентивна комунікація набуває в умовах воєнного стану, коли інформаційний простір стає ключовим полем битви. Необхідно погодитись з О. І. Сушинським, Н. С. Калашник та Н. І. Березовською які наголошують на тому, що порушення соціальних зв'язків, вимушене переміщення населення та інформаційні впливи можуть призводити до трансформації або навіть втрати громадянської ідентичності. Водночас ефективні комунікаційні стратегії сприяють збереженню соціальної згуртованості та підтримці відчуття належності до держави навіть у таких складних умовах [7, с. 42–43].

Громадянська ідентичність у деліберативному концепті конструюється в раціональному діалозі, перетворюючи громадян на суб'єктів самоорганізації [8, с. 68]. У воєнний час превентивна комунікація набуває додаткового виміру протидії інформаційним загрозам: фактчекінг, контрнаративи та формування когнітивної опірності стають ключовими для збереження національної та громадянської ідентичності [9, с. 26–36].

Превентивна комунікація реалізує свій вплив на формування громадянської ідентичності через низку взаємопов'язаних механізмів:

- по-перше, вона забезпечує системну трансляцію базових цінностей і норм демократичного суспільства, що формують світоглядні орієнтири особистості;
- по-друге, сприяє формуванню довіри до державних інституцій, що є важливим елементом громадянської ідентифікації;
- по-третє, виконує функцію протидії дезінформації та маніпулятивним впливам, які можуть руйнувати соціальну єдність;
- по-четверте, сприяє формуванню відчуття приналежності до політичної спільноти, що є ключовим психологічним аспектом ідентичності.

Додатково виділяються деліберативно-дискурсивний механізм (створення умов для раціонального обміну аргументами та досягнення консенсусу) [5, с. 40–41; 8, с. 60], конструктивістсько-метафоричний механізм (трансформація метафоричних конструктів, що активізує рефлексію та громадянську суб'єктність) [10, с. 48], інтегративно-довірчий механізм (проактивний діалог підвищує легітимність влади та формує соціальну згуртованість) [4, с. 154–155], захисно-інформаційний механізм (протидія гібридним загрозам) та психолого-освітній механізм (інтеріоризація цінностей через просвітницькі кампанії) [2, с. 146–147; 3, с. 44–45].

Необхідно відзначити те, що сучасні цифрові технології значно розширюють можливості превентивної комунікації, забезпечуючи оперативність, доступність і масштабованість інформаційного впливу. Однак, вони також створюють нові виклики, пов'язані, перш за все, з поширенням дезінформації. Це підвищує значення системних комунікаційних стратегій.

В Україні превентивна комунікація реалізується через низку дієвих практик. Деліберативно-дискурсивний механізм втілюється у громадських слуханнях, консультаціях з громадськістю та платформі «Взаємодія», де громадяни спільно інтерпретують рішення, формуючи відчуття суб'єктності [5, с. 40–41].

Інтегративно-довірчий механізм представлений моделлю Community Policing та підрозділами «поліції діалогу». Підрозділи превентивної комунікації Національної поліції проводять проактивний діалог під час масових заходів та в роботі з ВПО, сприяючи реінтеграції на деокупованих територіях. Ініціативи «Сусідська варта» перетворюють мешканців на активних співтворців безпеки [11, с. 31–33].

Захисно-інформаційний механізм проявляється у роботі Центру протидії дезінформації при РНБО та стратегічних комунікаціях державних органів. Контрнаративи спростовують ворожі міфи, а превентивне інформування на деокупованих територіях знижує напругу [7; 9].

Конструктивістсько-метафоричний та психолого-освітній механізми реалізуються в кампаніях на кшталт «1325 зміцнює країну» та «Ти як?», а також у просвітницьких зустрічах поліцейських з громадою, що змінюють негативні метафори на партнерські [2].

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що превентивна комунікація виступає комплексним інструментом формування громадянської ідентичності, який поєднує інформаційний, ціннісний і соціально-інтеграційний вплив. Її ефективна реалізація сприяє консолідації суспільства, зміцненню довіри до держави та її інституцій, підвищенню стійкості до інформаційних загроз. В умовах України вона не лише запобігає конфліктам і гібридним загрозам, а й активно формує компетентність, цінності та активність громадян, сприяючи національній стійкості.

Список використаних джерел

1. Петровська І. Р. Громадянська ідентичність як різновид організаційної ідентичності. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 39. С. 244-256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2018_39_24
2. Утвердження української національної та громадянської ідентичності : монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : «Компрінт». 2024. 232 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741358/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%86%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf>
3. Синельников Р. Ю. Психологічні чинники громадянської ідентичності особистості : дис. ... 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України. Київ, 2019. 227с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/619/dis_Synelnikov%20R.%20Yu..pdf
4. Переверзєв О. О. Роль комунікативних стратегій у запобіганні конфліктам між органами влади та громадськістю. *Держава та регіони*. Серія «Публічне управління і адміністрування». 2022. № 2 (76). С. 151–155. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2022/25.pdf
5. Державно-громадянська комунікація: шлях від кризи до взаємодії : монографія / [В. М. Козаков, О. В. Рашковська, В. А. Ребкало, Є. О. Романенко, І. В. Чаплай]. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 288 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/struktura/kaf_upravl_proekt/material/4.pdf
6. Стратегія інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
7. Сушинський О. І., Калашник Н. С., Березовська Н. І. Комунікативні стратегії для збереження громадянської ідентичності населення тимчасово окупованих територій з метою їхнього економічного відновлення після де окупації. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. Випуск 5. С. 42-50. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/661/596>
8. Михайлова О. Громадянська ідентичність в деліберативному концепті. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 6 (74). С. 56–70. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mykhailova_gromadska.pdf
9. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця : монографія / [В. Азарова та ін. ; за заг. ред.

Л. Компанцевої]. Київ : НА СБУ, 2021. 500 с. URL: https://msj.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/Stratehichni_komunikatsii_v_umovakh_hibrydnoi_viiny_-pohliad_vid_volontera_do_naukovtsia.pdf

10. Механізми громадянської і національної самоідентифікації: трансформації комунікативних практик : монографія / І. В. Жадан, А. О. Краснякова, С. І. Позняк, О. М. Скар ; за наук. ред. І. В. Жадан ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 192 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/zhadanmon2019maket.pdf>

11. Впровадження «Community Policing» в умовах війни та воєнного стану : аналітичний звіт. Київ : Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2023. 39 с. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Vprovadzhennia-Community-Policing-v-umovakh-viiny-ta-voiennoho-stanu.pdf>

LEMBERSKYI Oleksandr Yuriyovych,
senior lecturer in school of leadership in
the Department of language training, at
Naval Institute of National university
«Odesa maritime academy», Odesa;

LYSENKO Yelizaveta Andriivna,
senior teacher lecturer in school of
leadership in the Department of language
training, at Naval Institute of National
university «Odesa maritime academy»,
Odesa;

BENKOVSKA Natalia Borysivna,
associate professor, PhD in linguistics in
school of leadership in the Department of
language training, at Naval Institute of
National university «Odesa maritime
academy», Odesa

UKRAINIAN IDENTITY PHENOMENON AND PRINCIPLES OF FORMATION

One or another understanding of national and ethnic identity, the identity of a country and its diaspora depends on the concept of nation. M. Hrushevskyi also noted the importance of studying those communities that, in historical retrospect, ensured the identity and life of peoples. In his opinion, in historiosophy «... the main attention should be transferred from the history of the state to the history of the